

**Prof.dr. sc. Tonko Vlak, dr.med.**

## **OD DIOKLECIJANOVIH TERMI DO KLINIČKOG ODJELA**

Legenda kaže da su odabir lokacije i razlozi gradnje carske palače prije 1700 godinana upravo na tom lokalitetu bili brojni izvori mineralne ljekovite sumporne vode. Povjesničari su, na temelju izgleda cara Gaja Aurelija Valerija Dioklecijana s rimskih novčića, skloni vjerovanju da je bolovao od reumatskih tegoba. Zbog toga je u posljednjem deceniju III stoljeća naše ere započeo gradnju svoje palače u uvali Aspalathosa na sredini istočne jadranske obale.

Tome razlogu u prilog idu i podaci starih pisaca , od Laktancia do Eutropa, koji su za Dioklecijana tvrdili da je u staroj dobi bio bolestan, besnen, reumatičan i epileptičan, te da je za liječenje svojih brojnih tegoba s uspjehom koristio ljekovitu vodu iz vrela u svojoj palači.

Neki od povjesničara, koji su se bavili Dioklecijanovom palačom, skloni su tvrditi da je upravo postojeće vrelo bio glavni razlog gradnje ovog monumentalnog zdanja prije 1700 godina (N. Ivanović u svojem prikazu povijesti splitskih toplica navodi da su povjesničari C. Morgan, D. Kečkemet, J. i T. Marasović, L. Nenadović, Z. Klas, J. Körbner, D. Mirošević<sup>1</sup>. Njihova razmišljanja potvrđuje i činjenica da su terme pronadene u podrumskim dijelovima palače, u njenom jugozapadnom dijelu, što neupitnim čini podatak o korištenju sumpornih mineralnih voda <sup>2</sup>. Naime, jugozapadno od Jupitrova hrama 1960.g. pronađen je sklop manjih dvorana, od kojih su neke raščlanjene nišama, a neke su zadržale ostatke karakterističnih uređaja za griajnje. Zbog toga je sasvim sigurno da se baš tu nalazio kompleks termi, koji je vjerovatno bio spojen s Dioklecijanovim odajama u zapadnom dijelu palače. Zbog toga su te terme i nazvane “zapadnim termama”. Južnije od Mauzoleja se nalaze tzv. “istočne terme”, koje su otkrivene 1970.g. a koje su, vjerovatno, služile gostima Dioklecijanove palače, za razliku od “zapadnih”, koje je koristio samo imperator. Drugi istraživači i povjesničari, temeljem podataka da su Rimljani kao ljekovite koristili samo tople mineralne vode, takva razmišljanja pobijaju (S. Miholić) <sup>3</sup>.

Tako se isprepliću legende i povijesne činjenice. Brojni autori su oko njih lomili koplja i trošili tintu, a postojanje izvorišta mineralne sumporne vode, čija su ljekovita svojstva potvridle brojne analize, u središtu današnje splitske jezgre su neosporne.

Brojne su i teorije o porijeklu sumporne mineralne vode na tim mjestima. A.Bakotić (1910.g.) postanak je tih voda pripisivao mišljenju kako je Marjan ugasli vulkan, što je kasnije napušteno, kada geološka istraživanja nisu potvrđila postojanje vulkanskog kamenja na ovim prostorima<sup>1</sup>.

F. Kerner (1917.g.) je prvi vršio hidrološka istraživanja izvora te je ustvrdio da sistem pukotina ovog područja stoji pod flišnim terenom Kaštelskog zaljeva djelomično u vezi s pukotinama Marjana, a da se voda skuplja u istočnoj Zagori i spušta iza slojeva fliša te izvire na najdubljem mjestu istočnog podnožja Marjana<sup>1</sup>.

D. Tufekčić (1958.g.) tvrdi da su vrela nastala u kontaktu fliša i vapnenca, a da je kupališno vrelo prelijevno s flišnom barijerom kroz vapnenac<sup>1</sup>.

Magdalenić i F. Fritz (1959.g.) vezuju genezu izvorskih voda za rasjede nastale izdizanjem Dinarida, jer jedan takav rasjed ide južnim padinama Marjana u smjeru zapad-istok, prolazeći točno područjem izvora mineralne vode. Kroz ovaj rasjed površinska voda lako prodire u dubinu, gdje se prema S. Miholiću (1954.g.) mineralizira izlučivanjem solnih ležišta trijasa, krede i eocena<sup>1</sup>.

M. Buljan (1955.g.) je smatrao da se ova voda u podzemlju mješa s morskom i slatkom vodom, što utječe na njenu mineralizaciju<sup>1</sup>.

D. Maić (1965.g.) je zaključio u svojim istraživanjima da su mineralne izvorske vode kraška sifonska vrela obogaćena sumporom, koja su ranije bila obalna<sup>1</sup>.

Od spomenutih imperatorovih termi do samostana sv. Frane (nekada sv. Felix) na splitskoj obali, ima oko 170 izvora, različite veličine, od kojih su samo neki bili i korišteni. Kao prvi korišteni izvor se spomine upravo onaj u samostanu, 1764.g. u djelu engleskog arhitekta R. Adama, kada je prikazano korištenje ljekovite mineralne vode za kupanje<sup>1</sup>. Drugi izvor koji je komercijalno korišten

spominje Napoleonov maršal Marmont 1808.g. kao Piškeru, koja je služila za pranje rublja, koje bi zbog djelovanja sumpora lako bijelilo<sup>1</sup>. Piškera je u te svrhe služila do 1930.g. kada je pokrita. Treći izvor je bio onaj kod današnje ribarnice, za kojeg je N. Cattani pisao da je do 1821.g. služio za pranje platna, dok te godine na njemu (najveći od tri postojeća izvora kod današnje ribarnice) nije izgrađeno Kupalište te je i nazivan “kupališnim izvorom”<sup>1</sup>.

Temeljem dobivene koncesije, tadašnji općinski vjećnik N. Selebam (Schellebam) (1761.-1830.g.) je 1817.g. počeo s korištenjem vrela u svrhu liječenja. Naime, ljekovitost “splitske sumporne vode” spominje još 1675.g. francuski liječnik J. Spon, navodeći kako se voda ne upotrebljava u svrhe liječenja (“Blizu vratiju koja vode u zapadno predgrađe, dva ili tri potočića slane i sumporovite vode utječu u more, ali se ni za što ne upotrebljavaju.”)<sup>4</sup>.

Komercijalno korištenje Kupališta započelo je 1821.g. a kupališna sezona je trajala od 1.svibnja do jeseni, u kamenicama u kojima se moglo sjediti ili ležati, a kupači su u svakoj od njih koristili vodu iz dvije cijevi (hladnu i toplu) te ih mješali po svom nahođenju. Cijena 1 sata kupanja u vrućoj kupelji je bila 20 karantana, a za kupelj s hladnom vodom 10 karantana, u trajanju od 20 minuta<sup>1</sup>.

Zbog toga se u doba dobivanja koncesije za korištenje vrela, 1823.g. voda iz njih podvrgava analizi znamenitog kemičara iz Novare dr. A. Bianchetti i liječnika iz Lodi dr. K. Birnani. Rezultati njihovih analiza su pokazali da je voda korisna za liječenje raznih bolesti(reumatske i kožne bolesti) pa te 1823.g. izdaju i prigodnu knjižicu u kojoj su utvrdili da je voda neprispodobivo ljekovita za sve nabrojene bolesti, čiji su popis u knjizi priredili, navodeći i rezultate svojih kemijskih analiza. One su pokazale da je mineralna ljekovita voda iz kupališnog vrela visokomineralizirana (28, 67 g/kg), karakterizirana sumporovodikom (20 mg/l)<sup>1</sup>.

Rezultatima njihovih analiza koristili su se u 1821.g. sagrađenom Kupalištu, koje je sagrađeno i otvoreno na poticaj tadašnjeg okružnog poglavara H. Reha, a na dobrobit prvih 50 korisnika koji su tu “... našli oporavak i vratili zdravlje.” Voda se koristila u kupeljima, a zbog niže temperature (25-28°), morala se prije upotrebe grijati. Vjeruje se da je prvi kupališni liječnik bio

dr. J.M.Šporer (1795.-1884.g.), koji je u llijечničkim krugovima uživao ugled vrhunskog stručnjaka, a službovao je u Splitu od 1824.-1828.g. kao gradski fizik, direktor Lazareta i u Toplicama<sup>1</sup>.

Nakon Selebamove smrti, vlasnikom Toplica 1831.g. je postala njegova kći Marija, koja se u Italiji udala za D. Cattania, iz kojeg braka je potekao njihov sin dr. N. Cattani (1812.-1892.g.). Marija Cattani se posvetila svom znanstvenom radu, a upravom Toplica se bavio njen sin Nikola. Ranije navedene analize ljekovite vode i činjenica da je korištenje mineralnih ljekovitih voda tada bilo vrlo popularno potakle su dr. N. Cattania da se dodatno angažira u istraživanju vode i praćenju njene učinkovitosti, pa je 1836.g. objavio rezultate svojih istraživanja u Veneciji, kao svoju inaugralnu disertaciju (ekvivalent današnjoj diplomskoj radnji). On je i upravljao Kupalištem do 1891.g. tj. gotovo do svoje smrti, kada je izgled zgrade Kupališta bio još dosta primitivan, kao i način korištenja vode, a kao indikacije za liječenje njome navodi : bolesti kože, limfnih žljezda, pluća, perifernih živaca, dišnih organa, potrušnice i pleure, lokomotornog sustava, reumu i trovanje živom<sup>1</sup>. Navedene su i kontraindikacije za liječenje sumpornom vodom, kao npr. srčane bolesti, bolesne arterije, osobe s povиšenom tempereturom, recentni sifilis.

Za vrijeme njegove uprave, 1860.g. je prošireno kupalište te je takvim ostalo do 1903.g.

Dalji korak ka komercijalizaciji i popularizaciji splitske sumporne vode je učinjen 1903.g. i 1910.g. kada su sagrađene dvije nove moderne secesijske zgrade, po projektu K. Tončića, jednog od kasnijih upravitelja i suvlasnika Toplica.

Naime, nakon smrti dr.N. Cattania, Toplice su nasljedile dvije od njegovih 7 kćeri, Ida i Guelmina. Ida se udala za Lj. Dobrotu, a Guelmina za umirovljenog majora S. Nagya, koji je upravljao lječilištem do svoje smrti 1920.g. On je mnogo učinio na osmiljavanju i popularizaciji Zavoda i ljekovitih voda te mu priskrbio svjetsku slavu, a na brojnim priznanjima se tada kao suvlasnici navode Dobrota-Nagy.

Gradnja novih sadržaja Kupališta bila je prihvaćena kao vrlo korisna i potrebita Splitu, čije se stanovništvo tada udvostručilo, u odnosu na početak korištenja ljekovitih voda (1811.g. 8 268 žitelja,

a 1900.g. 18 450 žitelja)<sup>1</sup>. Za novu zgradu, ukrašenu secesijskim kipovima i natpisom “Sumporno kupalište” na četiri jezika, ljekovita voda je dolazila s područja ribarnice (kaptaža na jugozapadnom uglu), koja je sagrađena 1888.g. kada je dio izvora ljekovite sumporne vode bio zatrpan. Na današnjoj fasadi se vide sačuvani kipovi koji su predstavljali bolesnike s grimasama boli, a orao na vrhu zgrade, koji je trebao simbolizirati čovjeka koji će se vinuti u nebo kad ozdravi, je uništen radi predrasuda o njegovom značenju i sličnosti s nacističkim simbolima, u doba komunizma. Bolesnici su tada mogli stanovati u lječilištu i uživati puni komfor tijekom lječenja.

Nakon izgradnje nove zgrade, Toplice su radile kroz cijelu godinu.

Iz tog razdoblja potječu i najveća priznanja ljekovitim vodama, čiji se originali i danas s ponosom čuvaju u zgradici “Splitskih toplica” :

1. Počasna diploma, velika zlatna medalja i počasni križ u Beču 1903.g.
2. Počasna diploma, počasni križ i zlatna medalja u Rimu 1903.g.
3. Diploma i zlatna medalja u Londonu 1903/04.g.
4. Počasnu diplomu, križ za zasluge i srebrenu medalju u Parizu 1904.g.
5. Diplomu i srebrenu medalju u Bruxellesu 1904.g.
6. Diplomu i srebrenu medalju u St. Louisu (SAD) 1904.g.
7. Počasni križ s diplomom u Pozzangu 1908.g.

Tada su napravljene i analize vode u Beču od bečkog sveučilišnog profesora A. Viethalera 1867.g., potvrđene 1902.g. po bečkom sveučilišnom profesoru dr. E. Ludwigu, a 1914.g. po profesoru dr. M. Danieku, kada je rečeno da je splitska mineralno-sumporo-radio-jodno-bromna voda za liječenje najbolja u Europi te da ima više joda no i jedno do tada poznato vrelo. Po rezultatima prvih analiza, voda je sadržavala i značajne količine joda i litija, a od 1868.g. se prodavala i u bocama, korištena za piće u bolesnika s gastrointestinalnim tegobama<sup>1</sup>.

Slične pohvale su bile izrečene i za ljekovito blato, koje je voda istaložila na mjestu izvora, a koje je bilo jakog mirisa po smoli i bogato jodom, što je sve bilo razlogom brojnim priznanjima.

Za napomenuti je da je 1909.g. od vladinog savjetnika dr. E. Glassera istražena radiokativnost vode te je potvrđeno postojanje radioaktivnih emanacija pa su terme splitskog "Sumpornog kupališta" ubrojene i u radioaktivne vode. Po shvaćanju tadašnjih balneologa, to je bilo od izuzetnog značaja za liječenje brojnih patoloških stanja i bolesti kože, psihe i lokomotornog sustava.

U tadašnjem propagandnom materijalu Kupališta<sup>5</sup>, kao glavne indikacije za liječenje splitskom sumpornom vodom se spominju "... upale mišića i zglobova, bez razlike jeli upala reumatičnog ili uratičnog značaja; kronična upala venoznih žila; posljedica ozljeda i ishijasa, krstobolje i mišićne ukočenosti; nevralgia, neurastenija i hysterija; kronična otrovanja krvi i bolesti kože; bolesti hrptenjače i ženske bolesti".

Bile su navedene i brojne kontraindikacije, koje navode na oprez kardiovaskularne bolesnike, epileptičare, one koji boluju od raka i duševnih bolesti.

U tom razdoblju su u Toplicama radila dva liječnika, dr. J. Buić i dr. P. Selem, a broj korisnika usluga Toplica je bio zavidno visok s tendencijom porasta broja (1903.g. 1302, 1904.g. 1802, 1905.g. 2130, 1913.g. oko 300 posjetilaca na dan)<sup>1</sup>.

Koliki je značaj davan splitskim ljekovitim vodama i koliko su značajila brojna priznanja koja je Nagy za njih dobio, svjedoči pojavljivanje podataka o njima i o rečenim analizama u tadašnjoj balneološkoj literaturi (Precis pratique d 'hydrologie therapeutique, 1927.)<sup>6</sup>.

U kasnijem razdoblju, nastavilo se s korištenjem ljekovite vode, čije se karakteristike nisu mijenjale, o čemu svjedoči još jedno priznanje, Počasna diploma sa zlatnom kolajnom na Jadranskoj izložbi u Splitu 1925.g. Ipak, onako velikih i značajnih međunarodnih priznanja "splitskoj ljekovitoj vodi", kao iz doba Nagya, više nije bilo.

U razdoblju nakon Nagyeve smrti, od 1920.g. do 1945.g. Toplicama upravlja K.Tončić (1878.g.-1961.g.), oženjen nečakinjom nekadašnjih vlasnica Ide i Guelmine Cattani, koje su Toplice 1929.g.

darovale svojim nečakinjama Gemi Krpan i Piji Tončić. Zbog rasta zanimanja za ovaj način liječenja, K. Tončić je 1922.g. unajmio kuću Mioto na 4 godine, te proširio kupališni i smještajni kapacitet Toplica. Broj bolesnika, korisnika ljekovitih voda, se povećao na 1800 godišnje, pa je Tončić 1937.g. zgradio novu zgradu na temeljima starog zdanja radi daljnog povećanja kapaciteta lječilišta. U tom razdoblju, u Toplicama je radio dr. A. Starčević, oženjen čerkom K. Tončića<sup>1</sup>, a liječenje se provdilo kupanjem, ispiranjem, oblozima i pićem.

U poratnom razdoblju “Splitske toplice” i njihovi vlasnici doživljavaju dramu sličnu onima koju su doživjele sve obiteljske vrijednosti tadašnjih vlasnika, ishitreno proglašenih neprijateljima naroda zbog svog materijalnog i društvenog statusa, pa na temelju rješenja od 12. ožujka 1948.g. postaju opća narodna imovina pod upravom Ministarstva narodnog zdravlja NR Hrvatske, Uprave kupališta u Zagrebu.

Zbog svoje kulturne i povjesne znamenitosti, na temelju rješenja Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu br. 148/20-64 i rješenja Savjeta za kulturu SR Hrvatske 1962.g. Toplice postaju zaštićeni spomenik kulture<sup>1</sup>.

U novijoj povijesti, zabilježeno je da je kupališno lječilište bilo zatvoreno 1951.g. radi renoviranja, a da je prethodne godine u njemu bilo liječeno 1340 bolesnika, pretežito reumatičara. U tom, nama bližem razdoblju, svojim istraživačkim radom o “splitskoj ljekovitoj sumpornoj vodi” i povijesti Dioklecijanove palače te njihovom međusobnom utjecaju, brojnim polemikama, člancima i javnim istupima isticao se tadašnji liječnik i ravnatelj “Splitskih toplica” (od 1947.g. do 1965.g.) dr. D. Mirošević (1889.g.-1986.g.)<sup>7</sup>. Za njegova mandata „Splitske toplice“ tadašnje kupališno lječilište pri Domu narodnog zdravlja u Splitu, postaju samostalna ustanova, koja razvija i ostale oblike fizikalne medicine, iako prirodni faktor liječenja ostaje i nadalje zaštitni znak ustanove. Energično se tada dr. Mirošević suprotstavljao namjerama lokalnih vlasti da zatvore lječilište i prodaju namjenski građene secesijske zgrade Toplica, te na atraktivnoj lokaciji sagrade nove sadržaje, a u čemu je i uspio.

U kasnijem vremenskom razdoblju, s različitim tendencijama u radu, različito dugim vremenskim periodima i načinom razvoja, Bolnicom za reumatske bolesti i rehabilitaciju upravljuju dr. N. Stivičević, dr Z. Dujmović, dr. V. Francheschi, dr. M. Vulić i dr I. Aljinović.

Zgrade koje čine kompleks “Splitskih toplica” renovirane su još u priodu od 1986.g. do 1990.g. kada je povećana njihova funkcionalnost, ali se u tom periodu, zbog nedostatka finansijskih sredstava za uređenje prizemnog dijela u kojem su trebale biti korištene sumporne vode, prestalo s korištenjem ljekovitih voda.

Tome je doprinjela i činjenica da tadašnji SIZ zdravstva SR Hrvatske prestaje priznavati troškove prirodnih faktora liječenja. Tadašnji voditelji Toplica relativno olako donose odluku o prestanku liječenja ljekovitim vodama, pretpostavljajući tradiciju lošim materijalnim prilikama u zdravstvu. Povjesno vrelo, koje je stoljećima ovom dijelu Splita davalо karakterističan miris i izgled, je sačuvano, kaptirano, uređeno i stavljeno izvan upotrebe.

Dakle, iako je neosporno da su ljekovite splitske sumporne vode imale velikog značaja u medicinskom i socio-ekonomskom aspektu regije, ali i povijesnom trenutku za Split, danas nas na njihovo korištenje podsjeća samo natpis na zapadnoj strani secesijske zgrade “Sumporno lječilište”, koji je restauriran (koje li ironije) iste one godine kada je zatvoren izvor sumporne vode u tadašnjim “Splitskim toplicama”<sup>16</sup>.

U tom periodu ravnateljem je bio dr. Lj. Urlić, a „Splitske toplice“ su tada, zahvaljujući ulozi u organizacijskom dijelu Europskog atletskog prvenstva 1990.g. i umješnošću ravnatelja postale najmodernije opremljena ustanova za medicinsku rehabilitaciju. Najveći dio tadašnje medicinske opreme i danas je u funkciji rehabilitacije bolesnika.

Od 1. siječnja 1993.g. “Splitske toplice”, koje su do tada desetljećima postojale i radile kao ugledna i uspješna bolnica za reumatske bolesti i rehabilitaciju, na tradicijama naprijed spomenutih, dekretom Ministra zdravstva Republike Hrvatske prestaju biti samostalna ustanova i postaju Odjel za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i reumatologiju KBC Split<sup>8</sup>. Tadašnja ravnateljica dr. M. Punda-

Bašić postaje pomočnicom ravnatelja KBC Split, a novoformljeni Odjel ima tri funkcijeske jedinice : poliklinike na Firulama i Križinama te u “Splitskim toplicama” gdje se nalaze i krevetni kapaciteti Odjela (95 kreveta). Težak period Domovinskog rata svi djelatnici Odjela su proveli liječeći i rehabilitirajući brojne žrtve nametnutog nam rata, hrvatske branitelje i civilne žrtve rata s prostora Dalmacije i Hercegovine.

Tijekom tog perioda, na Odjelu se, uz tradicionalno postojeću rehabilitacijsku djelatnost, razvijaju se i protetička djelatnost (aplicirano je oko 400 privremenih proteza amputircima – žrtvama rata) te subspecijalistička fizijatrijska djelatnost – reumatologija.

Od 1991.g. Odjel postaje i nastavna baza Medicinskog studija u Splitu, Medicinskog fakulteta u Zagrebu.

U poratnom razdoblju, od 1996.g. voditelj Odjela je bio dr. S.Grgurev , a u tom periodu se na Odjelu razvija i elektrodijagnostička djelatnost – EMG i dodatno unapređuje reumatološka služba.

U prosincu 2001.g. Odjel je suočen s restriktivnom politikom Ministarstva zdravstva, koja traži redefiniranje i reformiranje načina rada, po načelima akutnog odjela Kliničke bolnice, što novi voditelj Odjela dr. T.Vlak provodi u djelo, unapređujući rehabilitacijsku i reumatološku djelatnost na Odjelu. Poboljšava se unutarbolnička suradnja s ostalim Odjelima, a 69 bolničkih kreveta (45 rehabilitacijskih i 24 fizijatrijsko-reumatološka) su najvećim dijelom namjenjeni primarnoj rehabilitaciji. Polikliničko konziljarna služba je dodatno unaprjedena, usvojeni su principi rada akutnog rehabilitacijskog odjela, jedinog takve vrste u hrvatskim bolnicama, a na korist bolesnika cijele naše regije.

Krajem 2002.g. Ministarstvo kulture RH Hrvatske, donosi rješenje kojim se u zgradi nekadašnjih Splitskih toplica, pod zaštitom države, zaštićuje i djelatnost, koja se u njoj desetljećima provodila, tako da to i nadalje ostaje stožerni dio Odjela za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i reumatologiju KB Split.

Iako “razbijen” na tri lokacije, Odjel provodi zadane mu i očekivane djelatnosti, unapređujući svake godine po nešto od svojih djelatnosti.

Uz organizaciju nastave za studente V godine Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, Odjel je postao osnovnim edukacijskim centrom za polaznike svih triju godina Stručnog studija “Fizikalna terapija” Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, gdje se educiraju novi fizioterapeuti koji će imati značajnu ulogu u rehabilitacijskim timovima<sup>17</sup>.

Napredak u organizacijskom smislu, edukacijskoj i istraživačkoj djelatnosti doprinio je boljem razumijevanju značaja rehabilitacijske medicine, njenoj ulozi u kompleksnom procesu liječenja i unaprjeđenja zdravlja bolesnika.

Evolucija “Splitskih toplica”, od kupališnog lječilišta do kliničkog odjela i jake nastavne-edukacijske baze jednog medicinskog fakulteta, jedinstven je primjer u evoluciji nekih toplica srednje i istočne Europe. Jedine toplice, od sedam postojećih u Hrvatskoj, prošle su taj razvojni put, koristeći svoj rehabilitacijski i znanstveni potencijal, za razliku od ostalih toplica, koje su svoj interes našle u zdravstvenom turizmu<sup>18</sup>. Ostalih sedam toplica u Hrvatskoj ostale su specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju, predodređujući svoju budućnost, kao i toplice u Sloveniji, Češkoj i Slovačkoj, a Splitske toplice će ostati sinonimom ambicioznih, znanstveno usmjerenih provoditelja rehabilitacijske medicine, nastavljajući tradiciju svojih prethodnika, na jednom višem, znanstveno-istraživačkom i nastavnom nivou.

## **FROM DIOCLETIAN’S BATH TO AN ACADEMIC DEPARTMENT**

*Purpose:* To outline the evolution of The Spa of Split, known since the Roman period and actively operating for the last 175 years, from a balneological spa into an academic department.

*Methods:* Study of the literature and other documents and photographs pertaining to the institution, as well as interviews with its retired former employees.

*Results:* The Spa of Split has evolved from the private bath of a Roman emperor into an academic department, part of a medical centre and is affiliated to a Faculty of Medicine

*Conclusions:* This evolution is a unique phenomenon in countries of Central Eastern Europe and its outcome has advantages for patients, education of future health workers and for rehabilitation professionals.

## **Literatura**

1. Ivanović N. Povijest splitskih toplica. Kulturna baština 1981 ; 11, 12, 13.
2. Marasović J, Marasović T. Dioklecijanova palača. Zagreb : Zora, 1968.
3. Miholić S. Kemijski sastav i svojstva mineralnih voda. Godišnjak balneološko-klimatološkog instituta NR Hrvatske 1952 ; 1 : 7-18.
4. Miholić S, Trauner L. Mineralne vode u Hrvatskoj – Split. Godišnjak balneološko-klimatološkog instituta NR Hrvatske 1952 ; 1 : 94-98.
5. Splitske Toplice : mineralno-sumporo-radio-jodno-bromno kupalište. Novo doba : Split, 1924.
6. Blum P, Tassitch V. Precis pratique d' hydrologie therapeutique. Editions de la librairie Union : Strasbourg, 1927 : 109.
7. Anzulović-Mirošević D, Gošović S, Vlak T. Dr. Dinko Mirošević. U : Knjiga sažetaka o zasluznim splitskim liječnicima u prošlosti od 1976.g. do 1996.g. Hrvatski liječnički zbor, Podružnica Split : Split, 1999 : 29.
8. Vlak T. Umjesto nekrologa “Splitskim Toplicama”. Reumatizam 1993 ; 40 (1) : 34-35.
9. Miholić S. Radioactivity of waters issuing from sedimentary rocks Economic Geology 1952 ; 47 (5) : 543.
10. Buljan M. Hydrologic properties and origin of the sulfuric water of the Split baths.

Acta Adriatica IOR Split 1955 ; 7 (4) : 3-23.

11. Ibid, knjiga 6. : 360.
12. Ibid, knjiga 6. : 520-521.
13. Buljan M. Nova geokemijska metoda za razlikovanje prirodnih voda. Chroatica chemica acta 1962 ; 34 : 13-23.
14. Vouk V. Biološke karakteristike termalnih voda NR Hrvatske. Godišnjak balneološko-klimatološkog instituta NR Hrvatske 1952 ; 1 : 19-32.
15. Goldberg J, Kovačević M, Peričić B, et al. O klimatoterapiji našeg mora. Naklada "Liječničkog vjesnika" : Zagreb, 1940.
16. Vlak T. Iz prošlosti Splitskih Toplica. Reumatizam 2000 ; 47 (1) : 25-30.
17. Vlak T, Eldar. The disability and rehabilitatio teaching model at the medical school in Split, Croatia. Croat Med J 2004 ; 45 (1)
18. Vlak T, Eldar R. The story of Splitske toplice, Croatia (The spa of Split). Eur Med Phys 2003 ; 3